

דפוס השלטון הרומאי בארץ ישראל (מלך חסות – הורדוס, הנציבים) הסיבות ליציאה למרד הגדול ותוצאותיו

א. השלטון הרומי העקיף, דמותו של הורדוס כמלך חסות

הורדוס קיבל מינוי כמלך על יהודה על סמך הכרזת אנטוניוס, שקיבלה אישור מן הסינאט הרומי בשיבתו בשנת 40 לפה"ס, והיא קיבלה אישור מחודש על ידי אוקטביאנוס ברודוס בשנת 30 לפה"ס. החלטת הסינאט העניקה להורדוס את התואר מלך, ידיד ובעל ברית של העם הרומי. הורדוס כ"מלך חסות", קיבל מרומי את הסמכויות הבאות: (א) החזקת צבא, (ב) מנהל ציבורי, (ג) שיפוט וחקיקת חוקים, (ד) הנהלה כספית.

אך מעבר לכך, הורדוס לא היה רשאי לנהל מדיניות חוץ עצמאית, אלא שהוא היה צריך להתנהל על פי השיקולים של שליטי רומא. מציאות זאת באה להדגיש את העובדה כי הוא היה "מלך חסות", כי הלגיונות הרומיים הם אשר ניצחו את אנטיגנוס, ורק בזכותם הוא הגיע לשלטון בא"י, וכי הריבון על הארץ היה אנטוניוס ואחר כך, אוקטביאנוס, ולהם ניתנה הסמכות לקבוע את גבולותיה של א"י, ולפקד על הלגיונות הרומיים שעמדו לצדו של הורדוס.

1. מדוע הרומאים העדיפו לנקוט במדיניות של שלטון עקיף באמצעות שליטים מקומיים?

אנטוניוס ואוקטביאנוס ראו בהורדוס שליט נאמן בכל תנאי ובכל מצב. שליט תקיף המסוגל לשמור על חוק, שלטון וסדר. היה חשוב להם, שבראש השלטון ביהודה יהיה מלך יהודי, כי בא"י היה רוב יהודי. עם זאת, בגבולותיה של יהודה הייתה גם אוכלוסייה לא יהודית, כמו זו, שחיה בערים ההלניסטיות. על כן, היה להם חשוב גם, שמשטר המלכות ביהודה לא יהיה דתי-יהודי, כמו זה שהיה בתקופה החשמונאית, שבה השליט היה גם מלך וגם כוהן גדול. בנוסף, הם רצו לזכות בתמיכתה של יהדות התפוצות, ועל כן, בהחלטתם למנות מלך יהודי, הם העבירו מסר של רצון טוב ליהודים אשר חיו בפרובינקיות המזרחיות של האימפריה הרומית. אלה מצדם מצאו יתרון במינויו של הורדוס למלך, כי הם יכלו להיעזר בו, ובקשריו ההדוקים עם קובעי המדיניות ברומא, לשמירת האינטרסים שלהם.

המודל של הורדוס כמלך חסות היה מקובל במזרח הקדום. ההסדר שנקבע בינו לבין המדינה הרומית לא היה יוצא דופן מן ההסדרים שנקבעו עם הממלכות הואסליות השונות. השליטים הרומים

נהגו למנות מנהיגים מקומיים שעלו לגדולה בזכות הסיוע שהם זכו לקבל מהם. במקרים אחרים הם מינו בני שושלות של מלכים אשר שלטו במקום לפני הכיבוש הרומי.

2. המאפיינים העיקריים של שלטון הורדוס

הורדוס שלט בשנים 37 – 4 לפנה"ס. הורדוס הוכתר למלך בידי רומא. מי הוא היה?

הורדוס נולד לאחת המשפחות המכובדות באדום. אביו היה יועץ ראשי לחשמונאים ואימו הייתה נסיכה ערבית נבטית.

המדיניות של רומא במזרח היה להמליך מלכים בחסות בעיקר באזור סוריה. הרומאים היו זקוקים לערי פוליס כדי לשלוט בשטחי הכיבוש ולכן הם העדיפו לשלוט באמצעות מושל מקומי. כך הם יכלו להימנע מחיכוכים עם האוכלוסייה המקומית. מלכי החסות חויבו לספק חיילים וציוד צבאי למסעות המלחמה של רומאים.

משטרו של הורדוס היה משטר דיכוי המבוסס על עובדה שהיה מלך בחסות רומא, אותה רומא שגזלה מהעם את חירותו. מכיוון שמקור כוחו היה ברומא הוא עשה מעשים שעוררו את התנגדות היהודים. אך יחד עם זאת כל חייו הורדוס הנה נאמן לרומא והשתתף בפולחן הקיסרות. הוא האמין שהשלטון הרומאי הוא מקור לכל האושר האנושי, הצד והטוב. הוא לא העז להמרות את פיה של רומא ודאג לבטא את נאמנותו:

א. נאמנות לשליטי רומא המתחלפים-

הורדוס הקפיד על צייתנות מוחלטת לאנטוניוס. ולאוקטביוס שהגיע אחריו. הוא נענה לכל משאלותיו, אף שהדבר הטיל עליו ועל הארץ עומס כבד בנפש וברכוש. נאמנותו של הורדוס הובילה לכך שבשנים 23 – 20 לפנה"ס נוספו לממלכתו שטחים נוספים: הטרקונון, הבשן, החורן ושטחים ליד מוצא הירדן. ממלכתו השתרעה על שטחים שהיו גדולים יותר מאלה שהיו תחת שלטונו של אלכסנדר ינאי.

הורדוס השתלב בסדר העולמי של אוגוסטוס (אוקטביוס). בנוסף למעמדו הרשמי כמלך, הוא בנה קשרים הדוקים עם קובעי המדיניות ברומא, ובמיוחד עם פרינקפס אוגוסטוס. הוא העריך אותו, בנה לכבודו ערים ומקדשים, למשל, בסבסטי וקיסריה, השתתף בפולחן הקיסר, וזכה לקבל את התואר "אוהב הקיסר" ו"אוהב הרומאים". הוא טיפח יחסי אימון בינו לבין המצביא אגריפה, מן האנשים המקורבים לאוגוסטוס. הוא נהג להתייעץ עמו ולהתחשב בדעתו בכל עניין.

הורדוס התנהל כמלך הלניסטי לכל דבר, הורדוס סיגל לחצרו אופי הלניסטי מובהק – ערך משתים ומשחקים לכבוד הקיסר בירושלים ובקיסריה. הוא אירח את גדולי רומא, נסע לביקורים ברומא. שלח את בניו להתחנך ברומא. הפך את המנהל, מערכת משפט וצבא הלניסטיים. קריאת מבנים שונים על שם הקיסר ומשפחתו. הוא הקפיד על תשלום מיסים, תמיכה כספית במשחקים האולימפיים ביוון. ותרומות נדיבות לערים רומיות.

ב. תמיכה באוכלוסיה ההלינסטית בא"י

הורדוס ראה את עצמן שליט הלניסטי. תפיסתו של הורדוס הייתה ארץ ישראלית כללית והלניסטית, זאת בהתאם לערכיה של האימפריה הרומית. לחצר המלכות שלו היה אופי הלניסטי. שם ניתן היה למצוא "ידידים" ו"קרובים" של המלך. אלה היו תארים של אנשים אשר מילאו תפקיד מרכזי בממלכתו, ולחלקם הייתה זיקה ישירה אליו. הוא רצה להפוך את ממלכתו לחלק מן האימפריה הרומית. רבים מאלה שעבדו לצידו, כמו למשל, ההיסטוריון ניקולאוס איש דמשק, שרים, שומרי ראשו, מזכיריו והמחנכים של ילדיו, היו ממוצא יווני.

הוא בנה ערים חדשות כמו קיסריה וסבסטי. בקיסריה הוא בנה את הנמל הטוב ביותר, שהפך אותה למרכז כלכלי משגשג. הוא הושיב בה יהודים ולא יהודים. בסבסטי (שומרון), הוא הושיב חיילים משוחררים, ואף חילק להם חלקות קרקע חקלאיות. בניגוד לקיסריה, בסבסטי, לא היו מתיישבים יהודים. הערים ניבנו על פי מתכונת הערים ההלניסטיות עם מקדשים, שווקים, גימנסיונים, מרחצאות ותיאטראות. הקמתן של הערים הללו החלישה את הערכים היהודיים.

ג. חיסול שרדי החשמונאים והאצולה ביהודה

הורדוס חשש מאפוזיציה ולכן חיסל באופן שיטתי את צאצאי בית החשמונאים ותומכיהם. בית המקדש וירושלים עדיין היו מרכז החיים היהודים אולם הורדוס מינה כהן גדול מטעמו (הוא ידע שלא יוכל להיות כוהן גדול בגלל שהיה אדומי במוצאו) – הוא ביטל את הכהונה מבית צדוק ורוקן אותה מתוכן בכך שהפך את הכוהן הגדול לפקיד התלוי ברצונו.

הורדוס העלה עילית חברתית חדשה – משפחת המלך, משפחות ממוצא אדומי, משפחות יהודיות מיוחסות ממצרים ומבבל שהיו נאמנות לו.

הורדוס טיפוח אוכלוסיה לא יהודית – הורדוס היה זקוק לאוכלוסיה הלא יהודית בשביל גיוס אנשים לצבא. הוא בנה לנוכרים ערים הלניסטיות סבסטיה, שומרון וקיסריה. בערים אלו הוא הושיב חיילים רומיים משוחררים ובכך הוכיח את נאמנותו לרומא.

ג. התערבות בסדרי הכהונה והסנהדרין

כשליט יחיד וכמלך בעל תפיסה הלניסטית, הורדוס התנגד למוסד הכהונה, הוא ראה במשרת הכוהן הגדול מוקד של כוח פוליטי שיש להחלישו. הוא נטל מן המשרה הזאת את תוכנה, והפך אותה

www.agurim.co.il

למשרה פקידותית אשר טעונה את אישורו. בניגוד למסורת היהודית, אשר ראתה בכהונה הגדולה משרה לכל החיים, הורדוס הפך אותה למשרה זמנית, אשר הועברה מכהון אחד למשנהו תמורת כסף. הכהנים מונו לשנה אחת בלבד. לאחר שנה המשרה הייתה פנויה למכרז חדש. מטרתו הייתה (1) לדחוק את בית חשמונאי מכל עמדה שלטונית (2) להקים אצולה חדשה של כהנים שתהיה נאמנה לו בלעדית.

למימוש מטרתו, הורדוס שילב בתים יהודיים מן הגולה הבבלית וההלניסטית בחברה היהודית הארץ ישראלית. בקרב המשפחות הללו, כמו אצל הורדוס, הייתה מקובלת נורמה של שיתוף פעולה עם השלטון הרומי, כי הן ראו בכך, אמצעי להבטחת מעמדן הכלכלי והחברתי. על בסיס הלך רוח זה, הורדוס מסר את מוסד הכהונה הגדולה לידי בתים יהודיים מן הגולה ההלניסטית והבבלית. הראשון לכהנים הגדולים הללו היה **חנמאל** או **חננאל** הבבלי. אחריו מונו כהנים מבית **בייתוס** ובית **פיאבי**. אלה שימשו בכהונה לא רק בתקופת הורדוס אלא גם בימי יורשיו, ואף בתקופת הנציבים הרומים.

הסנהדרין כנציגת האומה הייתה מצויה ביהודה מסוף התקופה הפרסית וראשית התקופה ההלניסטית. על פי המסורת, ראשיתה בשבעים זקנים שהיו עם משה במדבר. בתקופת בית שני היא נקראה "גרוסיה". מסוף התקופה החשמונאית השתרש השם "סנהדרין". הסנהדרין ריכזה בידיה סמכויות של רשות מחוקקת, מבצעת ושופטת, ובמקביל היא הייתה מעין מוסד אקדמי ללימוד תורה. גורל הסנהדרין היה תלוי במצבה המדיני-חברתי של האומה ובתמורות של העם. היה שוני, למשל, במעמדה של הסנהדרין בימי החשמונאים לעומת מעמדה בימיו של הורדוס. זה האחרון, החליש את כוחה, צמצם את תחומי פעולתה ודחק אותה לגמרי ממעמדה של שותפה בשלטון. הורדוס כשליט אבסולוטי הלניסטי יחיד, ביטל את סמכויות הסנהדרין, והותיר את העם ביהודה נטול השפעה וחשיבות מדינית. במקום זאת, הוא הרכיב, מקרב "רעיו" מעין מועצה פרטית שישיבה עימו יחד במשפט, ואשר נקראה גם היא סנהדרין.

ה. הורדוס ומפעלי הבנייה

הורדוס הצטיין בבנין ערים חדשות ובהקמת בנייני פאר על פי המודל ההלניסטי-רומי. במעשיו אלה הוא רצה להאדיר את שמו, ולתת פורקן לכוח המעש שלו. הוא בנה את **קיסריה** והפך אותה לעיר הנמל הגדולה והמשגשגת בא"י. התיישבו בה יהודים ולא יהודים. הוא בנה את העיר **סבסטי** (שומרון), יישב בה חיילים משוחררים לא יהודים, וחילק להם חלקות קרקע חקלאיות. אחר כך, בנה

יישובים מסביב למבצר הרודיון, מדרום מזרח לירושלים, פצאליס ליד יריחו, ואנטיפאטרוס ליד ראש העין. מטעמי ביטחון הוא בנה את המבצרים: הורקניה, אלכסנדריון, מכזור, ומצדה בחופו המערבי של ים המלח. בירושלים הוא בנה ביצורים מפוארים, הראשון בהם מצודת "אנטוניה", ליד הר הבית, אשר נקראה על שמו של מארקוס אנטוניוס, כמו גם המגדלים המפוארים היפיקוס, פצאל ומרים. בנוסף, הורדוס בנה בנייני פאר. בירושלים בנה תיאטרון ואמפיתאטרון, וכן ארמון נהדר לעצמו. ארמונות נוספים הוא הקים במקומות נוספים בארץ. אך גולת הכותרת של מפעלי הבנייה שלו, היה בניין בית המקדש בירושלים.

ב. השלטון הרומי הישיר: תקופת הנציבים הרומים

רקע: לאחר מותו של הורדוס, ארכילאוס, בנו הבכור הודיע שישים את כתר המלכות לאחר שיקבל אישור מרומא. לשם כך הוא רצה לגייס לטובתו את תמיכת היהודים: הוא הבטיח להם שמצבם ישתפר תחת מלכותו. היהודים באו אליו בדרישות רבות: הדחת הכהן הגדול שמונה ע"י הורדוס והחלפתו בכהן ע"פ כללי התורה, שיחרור אסירים פוליטיים, הקלה במיסים. ארכילאוס דחה את רוב הדרישות, אך לא מיד, כי היה זקוק לתמיכתם. היהודים התנגדו לשלטון ארכילאוס בגלל מדיניותו הקשה כלפיהם ולכן החליט אוגוסטוס, קיסר רומא: בהתאם לצוואה האחרונה של הורדוס כי ארכילאוס ישלוט ברוב הארץ. המלוכה נשללה מהם, והם נשארו מושלים בלבד. בנוסף חלק מהארץ

נקרע מסמכותם והועבר להיות תחת שלטון רומאי ישיר. בזאת הסתיימה תקופת הנציבים הראשונה

פרובינקיה: היא שטח כיבוש של הרומאים מחוץ לשטחי איטליה שסופח לאימפריה הרומאית והיה תחת שלטון רומאי ישיר. (כפוף ישירות לקיסר או לסנט). ניהול הפרובינקיה היה נתון בידי הנציב אשר מונה במישרין ע"י הקיסר. לתושבי הפרובינקיה נקבע מעמד של אויבים. תושבים אלה היו משוללי זכויות, מלבד אלה שניתנו להם ע"י הרומאים. קשה היה לפקח על כל נציב ומעשיו. מכאן העובדה שנציבים ניצלו את מעמדם וסמכותם לרעה ופגעו בתושבי הפרובינקיה.

תפקיד הנציב: ייצג את רומא; היה עליו לדאוג לסדר; לגבות מיסים מהעם (ועל כן הטיל עול כלכלי כבד) והיה בעל סמכויות שלטון ושיפוט מלאות. ניתן היה להתלונן על הנציב בימיו או לאחר שסיים את שלטונו. לרשותו עמד צבא רומאי לא גדול במיוחד. מונה ע"י הקיסר. משך כהונתו היה תלוי במידת הצלחתו לשמור על השקט, ובקשריו ברומא. ישב בקיסריה.

* הרומאים חשבו שביהודה מספיק לשים חיל עזר שמורכב מנוכרים תושבי המקום, שקיבלו אזרחות רומית אחרי שחרורם. דבר זה הוסיף לשנאה בין היהודים לנוכרים ופגע ביחסי היהודים עם רומא.

זכויות הפרובינקיה:

1. שחרור משירות צבאי.

2. הגנה על הפרובינקיה מאויבים חיצוניים, ושמירה על שקט ובטחון פנימי.

3. תפקידי המוסדות היהודים המרכזיים (הכהונה הגדולה והסנהדרין) לא בוטלו. הם עזרו בהשלטת סדר ובטחון, ובגביית מיסים.

חובות הפרובינקיה:

1. העלאת **מס עובד** (בתמורה לקרקעות שהיו עכשיו של רומא).

2. מיסים אחרים שונים (למשל- מס יבול, מס על יבוא ויצוא).

3. סיפוק מגורים, מזון, חומרי דלק ומספוא לפקידי הנציב ולחייליו.

4. כל מיני הגבלות שונות. למשל הגבלה על יצוא תבואה רק לרומא.

בעיות הניהול הפרובינקיה:

1. לפי החוק הרומאי- כל עוד נציב בתפקיד אסור לנהל משפט נגדו ברומא. וכדי להתלונן עליו יש לבקש את אישור לצאת אל הקיסר. ---<זה גורם לכך שלנציבים אין בעיה לנצל את הנתינים.
2. בידי הנציב היה כוח רב, אך מעט פיקוח עליו (כי רומא רחוקה). בד"כ הנציב הפך את הפרובינקיה למסחטת כסף- שוחד במשפט, הלוואות בריבית גדולה וכו'.
3. סבל בגלל שהות לגיונות הצבא בפרובינקיה או המעבר שלהם בה. (נטל כלכלי כבד).

מאפייני שלטונם של הנציבים :

1. עוינות ליישוב היהודי: כל הנציבים הרומאיים היו הלניסטיים. הם לא היו העילית של הפקידות הרומאית אלא אנשים בינוניים במקרה טוב. כולם ממוצא הלניסטי ולא רומאים מרומא. הדבר גרם לכך שגילו ניכור ועוינות ליהודים בארץ והדבר בא לידי ביטוי באמירות, במעשים (בניסיון להעמיד את פסל קליגולה).
2. עול כלכלי, עושק ומעשי שחיתות– הנציבים רצו להרוויח מכהונתם ועל כן גבו מיסים כבדים מייד עם עלותם לשלטון. אי לכך ניסו הקיסרים להאריך את נציבותם על מנת למנוע התחלפות תכופה של הנציבים ואת העושק הנורא שביצעו. הנציבים שדדו את בית המקדש ועוררו בכך זעם רב.
3. פעילות נגד תנועות משיחיות ומורדים – יוחנן המטביל, ישו, שומרונים – כולם נחשבו אויבים של הנציב וסכנה לשלטונו בשל נטייתם לערער את הסדר הקיים. כמו כן בשל העושק התרבו המורדים (משפחת חזקיה הגלילי) שכוננו על ידי הרומאים – ליסטים אבל בפועל פעלו נגד השלטון הרומי ונתפסו כמעין רובין הוד. הוצאתם להורג התסיסה מאוד את העם.

2. הגורמים למרד הגדול והעמדות השונות בויכוח על היציאה למלחמה

א. הגורמים למרד הגדול

במהלך מאות השנים שקדמו למרד הגדול היתה רק פעם אחת שבה יצא העם היהודי למאבק צבאי, בזמן מרד החשמונאים ואז היו הנסיבות מיוחדות וקיצוניות. המרד פרץ בעקבות שילוב בין גורמים מתחומים שונים: סיבות מדיניות ולאומיות יהודיות, שהוגברו על ידי האכזריות וחוסר התבונה שהפגינו חלק מהנציבים; סיבות חברתיות וכלכליות, ובעיקר הקיטוב הכלכלי בין הקבוצות היהודיות השונות, שהוגבר בשל המיסים הרבים שגבו הרומאים; סיבות דתיות, ובמיוחד התפיסה המשיחית שציפתה כי השליטה הרומאית תסתיים במהרה; וכן המתח בין יהודים ללא יהודים בארץ - שהביא לאירוע שהתחיל את המרד.

א. **סיבות מדיניות ולאומיות** - למרות השקט הממושך וחוסר ההתנגדות למראית עין, היתה התנגדות בקרב היהודים לעצם הכיבוש הרומאי. השאיפה לחידוש החירות המדינית כמו בתקופת החשמונאים, המשיכה לקנן בלבבות. את השאיפות האלה חיזקו העריצות ושלטון הדיכוי של הנציבים הרומאים, דוגמת פלורוס. קבוצות קנאיות יהודיות ששאפו לחידוש החירות המדינית ניצלו את המצב השביר והמסובך בין היהודים לנוכרים והרחיבו את מעגל האיבה למרד מלא בשלטון הרומאי בא"י.

ב. **סיבות חברתיות וכלכליות** - נטל המיסים הכביד על המוני היהודים. הנציבים הרומיים הטילו מיסים כבדים, משום שדאגו לרפד גם את כיסיהם שלהם בנוסף למיסים שהעבירו. העשירים שילמו מיסים גם הם, אך נהנו מהפריחה הכלכלית תחת השלטון הרומאי. העניים ובעיקר האיכרים הפכו עניים יותר ויותר. בעם הורחב הקיטוב בין עשירים ועניים והאחרונים פיתחו גם איבה כלפי העשירים, שהיו חלק מהמנצלים. איכרים שאדמתם נלקחה מהם, מאחר ולא יכלו לשלם מיסים, הצטרפו לקבוצות לוחמים שהתבססו על אידיאולוגיה קנאית ומשיחית.

ג. **סיבות דתיות** - תחת השלטון הרומאי התרבו האמונות והלכי הרוח המשיחיים בקרב חלק מהיהודים. ככל שהנציבים פגעו בדת היהודית, התרבו המתנגדים להם ובעיקר המצפים להתערבות משיחית. לדוגמא - הודעתו של הקיסר קליגולה על כוונתו להציב צלם בדמותו בבית המקדש עוררה חששות וחרדות אצל היהודים בכל המרחב. הם שלחו משלחות אל הקיסר והסבירו כי הם מעדיפים למות ולא לאפשר זאת. בסופו של דבר מת קליגולה ותכניתו לא יצאה אל הפועל. משיחי שקר ניבאו על הצלה קרובה ועל ניסים שיפילו את המלכות הרשעה - רומי. מסורת דתית של "קנוא קינאתי לה" בת מאות שנים העניקה

השראה ליהודים. הקנאות הדתית התפשטה וקבוצות קנאים, כמו הסיקריים, ראו לעצמם זכות לפגוע ביהודים מתונים ובהמשך גם בניציגי השלטון הרומי.

ד. **מתח בין יהודים לנוכרים** - בין יהודים לנוכרים היה מתח קבוע, שנבע משנאה בין שני הצדדים. ובמיוחד מהפער תרבותי ודתי, כאשר כל אחד מהצדדים זלזל בדת ובתרבות של הצד השני. המתח הזה בא לידי ביטוי במיוחד בערים בהן חיו יהודים ונוכרים זה בצד זה. האירוע שהוביל למרד הגדול היה אירוע שבבסיסו סכסוך בין שכנים. במרכזו היה ויכוח בין יהודים ללא יהודים על זכות המעבר לבית הכנסת בקיסריה. מתוך הסכסוך הזה מכאן פרצה האיבה היהודית-נכרית ויוונים ביצעו טבח ביהודים קיסריה. הטבח הזה הביא להתפרצויות אלימות במקומות שונים ולטבח חדדי ברוב הערים המעורבות.

ה. **פעולותיו של הנציב פלורוס** - פלורוס, הנציב בארץ עם פרוץ המרד, היה מהנציבים הבעייתיים ביותר. העוינות שהפגין כלפי היהודים והמאמצים שעשה כדי להוכיח כי היהודים אינם נאמנים לקיסר, היו מהגורמים שהכריעו את הכף והביאו למרד. פלורוס לקח שוחד כשיטה, אבל למרות שהסכים לקחת שוחד מידי היהודים הפעיל כנגדם את הצבא. כך בסכסוך קיסריה ובמיוחד בירושלים ערב פרוץ המרד. הוא ניסה לקחת מאוצרות המקדש "לצרכי המדינה". כשלא הצליח בכך אישר לחייליו לבזוז ולהרוג יהודים בשוק. החיילים השתוללו יותר ממה שהתכוון, כנראה, וטבחו ביהודים ברחובות ירושלים ובבתים.

ב. העמדות השונות בויכוח על היציאה למלחמה ברומאים

לאחר הטבח בקיסריה התקיימו התנגשויות דמים ברחבי הארץ בין יהודים לנוכרים. המלך אגריפס השני (אגריפס השני היה מלך בחסד הרומאים על חלקה הצפוני של הארץ - אזור הבשן והגולן), ניסה להרגיע את הרוחות ולהביא להפסקת האלימות. למרות ניסיונותיו, ולמרות שהיה אהוד למדי על רוב היהודים, לא הצליח. בקיץ 66 לספירה השתלטו כוהנים קנאים (בהנהגת אלעזר בן חנניה) על בית המקדש ובתמיכת חוגים קיצונים בירושלים הכריזו על הפסקה של הקרבת הקורבן היומי לשלום הקיסר. זה היה צעד סמלי, שביטא התנתקות מרומא, ובעצם היה הכרזה רשמית של מרד בשלטון הרומאי. בכך החל המרד הגדול.

בקרב היהודים היו **עמדות שונות** לגבי היציאה למלחמה ברומאים:

1. התומכים ברומאים - חלק מהיהודים, בדרך כלל העשירים, העירוניים, התנגדו למרד. הם לא האמינו כי מאבק צבאי נגד האימפריה הגדולה של התקופה יכול להצליח. הם לא נאבקו בקבוצות

המורדים, אך נזהרו שלא להיפגע. דוגמא אפשר לראות בציפורי בגליל. שם, כאשר המורדים שלטו, שיתפו איתם פעולה, לפחות למראית עין. כשנתן יוסף בן מתתיהו, מפקד המרחב, הוראה לבצר את העיר. החלו בעבודות. אך מיד כשהגיעו הכוחות הרומאים לשער העיר פתחו בפניהם אנשי ציפורי את השער והבטיחו את נאמנותם לרומא.

2. המתונים - מדובר באנשים שהבינו שאם יפרוץ מרד הוא יש סכנה שיסתיים באסון נורא. בראשם משפחות הכהונה הגדולה בירושלים (הצדוקים) - חנן בן חנן ויהושע בן גמלא - ועשיריה. חלק מן הפרושים (החכמים), בעיקר רבן שמעון בן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי ניסו לפעול כדי לעצור את ההתפרצות שתביא למרד (רבן שמעון בן גמליאל היה נשיא הסנהדרין, נהרג בזמן המרד. רבן יוחנן בן זכאי (ריב"ז) - יצא מירושלים הנצורה והקים את המרכז היהודי ביבנה). הם נאבקו כדי להחזיר את הסדר לירושלים ונעזרו בפרשים ששלח אגריפס השני. הם הצליחו להחזיק בעיר העליונה במשך כשבועיים, כנגד הקנאים המורדים, אך נאלצו למצוא מחסה בארמון הורדוס. המתונים פעלו לעצור את המרד - מהבנה שמאבק צבאי נגד רומא הוא חסר סיכוי ותוצאותיו יהיו איומות. חלק מהמתונים הצטרפו בתחילה למרד, מתוך אמונה שמדובר במשהו מקומי, שיביא לשיפור המצב עבור היהודים (החלפת הנציב, פיוס).

3. אגריפס השני - נינו של הורדוס (ושל מרים החשמונאית), מלך הבשן והגולן. קיבל חינוך רומאי, אבל ניסה לסייע ליהודים. שהה בירושלים בראשית המרד ונשא נאום כדי להרגיע את הרוחות, ללא הצלחה. נאומו של אגריפס כלל ניסיונות שכנוע שנועדו לעצור את המרד: הוא המעיט בחשיבות מעשיו של פלורוס והסביר כי היציאה לקרב על האימפריה הרומית בגלל מעשיו של אדם אחד. אם תפרוץ מלחמה תוצאותיה עלולות להיות הרסניות. אין להתנגד עכשיו לרומאים, אפילו אם היהודים שואפים לעצמאות, משום שאי אפשר לנצח את רומא. האלוהים עצמו כנראה לצד הרומאים. בהמשך שלח 3000 פרשים לירושלים, על פי בקשתם של מנהיגי המתונים, כדי להשתלט עליה. אך פרשיו ודבריו לא הצליחו להרגיע את העיר והקנאים. ארמונו של אגריפס הועלה באש והוא וקרוביו עזבו את ירושלים. מאז תמך תמיכה כמעט מוחלטת ברומאים.

4. הקנאים - הם המורדים, הם אלה שיוצאים למרד ומובילים אותו עד סופו המר. גם בקרב הקנאים לא מדובר בקבוצה אחת מאורגנת, אלא במספר קבוצות שנאבקו ביניהן. מה שאיחד אותם במאבק נגד הרומאים היה הקנאה לה' - "קנא קנאתי לה'". הקיצונית בין הקבוצות היתה הסיקריים. הקנאים שאפו למאבק צבאי ברומאים וגייסו רבים מהעניים לצידם. מיד עם תחילת המרד שרפו את ארכיון ירושלים, שבו היו כל שטרי החוב. בכך הצליחו להעביר לצידם עניים רבים ששמחו על שריפת העדות לחובם. המאבקים בין הקנאים נמשכו לאורך רוב תקופת המרד. גם בתוך ירושלים הנצורה

על ידי הרומאים המשיכו להיאבק ביניהם על ההנהגה ולרצוח אחד את השני. אחד ממנהיגי הסיקריים היה אלעזר בן יאיר, שברח עם אנשיו מירושלים בעקבות המאבקים בין הקנאים, למבצר מצדה.

ג. תוצאות המרד הגדול

1. תוצאות מיידיות מוות, שבי והרס - המרד הגדול הביא למותם של אלפי יהודים ולמכירתם של אלפי שביים יהודים אחרים לעבדים ברחבי האימפריה הרומית. טיטוס חגג את כיבוש ירושלים והכנעת המרד היהודי בטְרִיּוֹמָף - תהלוכת ניצחון מפוארת שנערכה ברומא (שהונצחה בשער טיטוס ובכתבי יוסף בן מתתיהו). בתהלוכה הוצגו לראווה כלי המקדש ושניים ממנהיגי המרד – שמעון בר גיורא ויוחנן מגוש חלב. בסיום התהלוכה הרומאים הוציאו להורג את שמעון בר גיורא לעיני ההמונים. בדרך זו נהגו הרומאים להוציא להורג מנהיגי מרידות, ושמעון בר גיורא נתפס בעיניהם כמנהיג המרד. על יוחנן מגוש חלב שהסגיר עצמו לידיהם, גזרו הרומאים מאסר עולם ועבודת פרך. ברחבי ארץ ישראל - ובראש ובראשונה ביהודה - הותר המרד הרס וחורבן ונזקים כלכליים כבדים. בתקופה הראשונה אחרי החורבן נשללו זכויותיהם הציבוריות והדתיות של היהודים בארץ ובאזורים הסמוכים לה.
2. אובדן קרקעות – לאחר שנת 70 לספירה יהודים רבים אבדו את קרקעותיהם, אם בגלל שנתפסו בכוח ע"י חיילים רומיים ואם בגלל שהוחרמו באופן רשמי ע"י השלטונות הרומיים. הרומאים לא החרימו את אדמותיהם של כל היהודים, אלא רק של קבוצת המורדים. היהודים שגילו נאמנות כלפי הרומאים בזמן המרד המשיכו להחזיק בקרקע.
3. שינויים בפרובינקיה יהודה – בעקבות המרד ערכו הרומאים שני שינויים מהותיים ביהודה: א. הם הציבו ביהודה את ליגיון הצבא ה-10 באופן קבוע. ב. השינוי השני היה במינו אדם ממעמד הסנטורים לתפקיד הנציב ביהודה. מינוי זה הבטיח לרומאים שבראש הפרובינקיה יעמוד אדם מנוסה.
4. היעלמותן של כיתות – בעקבות המרד נפגע כוחן של שכבת האצולה היהודית (עשירים ומשפחות כוהנים). עשירים רבים ירדו מנכסיהם והפכו לעניים. את מקומם תפסו יהודים ששיתפו פעולה עם השלטון הרומאי וכך שפרו את מצבם הכלכלי לאחר המרד. ירידת האצולה היהודית, גררה אחריה את היעלמותה של כת הצדוקים, שהיתה פעילה מאד בימי המדינה החשמונאית ורבים מחבריה היו מקרב האצולה היהודית. כת האיסיים נעלמה גם היא במהלך המרד, חוקרים סוברים כי מרבית חבריה נהרגו במהלך המרד.
5. חורבן המקדש - חורבנו של בית המקדש, אשר קרוב לשש מאות שנה שימש מרכז רוחני, דתי, כלכלי ופוליטי ליהודי הארץ והתפוצות, "יצר מעין חלל ריק בחיי הרוח והמעשה של העם", אך לא היה מכת מוות - לא ליהודים ולא ליהדות, לא בארץ ולא מחוצה לה.

ד. מצדה

למרות חורבן ירושלים, לא כבתה אש המרד: המבצרים הרודיון, מכוור ומצדה עדין היו בידי המורדים. כבושם הוטל על הנציב החדש של יהודה – לוקיליוס באסוס, שכבש את הרודיון ומכוור שבעבר הירדן, בקלות יחסית. באסוס מת לפני כבוש מצדה – שהוטל על יורשו – קורנליוס פלוויוס סילוה.

משמעותה הצבאית של המערכה הרומית נגד המצודות והלוחמים שהחזיקו בהן בזמן המרד או שהצליחו להמלט אליהם מירושלים, היתה מצומצמת. אך יש בה עדות לנחישות המורדים, לאמונתם המשיחית ולנאמנותם לעקרונותיהם: העקרון של הסיקארים כי אין להכיר בשום אדון זולת ה', היה יקר עד להקרבת חייהם. גם יוסף שלא רכש חיבה למורדים, התפעל ממסירותם לה' וגבורת עמידתם.

מצדה נבנתה ע"י יונתן החשמונאי אך הפכה מבצר אדיר ע"י הורדוס. הורדוס בנה סביבה חומת מגן ועליה מגדלים, כמו גם בתי מגורים, מחסנים, בורות מים וארמונות. מצדה היתה המבצר האדיר והמוגן ביותר בארץ והוחזק כבלתי ניתן לכבוש. בתחילת המרד – ב 66, נכבשה מצדה ע"י הסיקאריים בהנהגת מנחם. הסיקארים יצאו ממצדה לפשוט על הסביבה. במצדה ישבו כ- 960 איש, סיקאריים ובני משפחותיהם. בראשם עמד אלעזר בן יאיר, בן משפחת יהודה הגלילי מיסד כת הסיקאריים. סילוה צר על מצדה באמצעות צבא רב – בן כ- 15 אלף חילים, הקים סביבה 8 מחנות צבא שנועדו לשכן את הצבא ולמנוע מילוט של מגיני מצדה ולהגן על החיילים ממתקפות פתע. בשלב ראשון הוקם דייק באורך 2500 מ'. לאחר בניית הדייק הקים מצד מערב, סוללה ענקית שאורכה 200 מ' וגובהה 80 מ', שעליה הונחו אבני גזית ששמשו בסיס לכלי המצור. בראש הסוללה נבנה מגדל מצור לירי בליסטראות וממנו החל לפעול איל ניגוח. לאחר שנפרצה חומת המבצר, גילו הרומאים כי הסיקאריים בנו חומה שניה מעץ, ומילאו אותה בחומר רך. סילוה ציווה לשרוף את החומה ולהשגיח שאיש לא יימלט. האש החלה לשרוף את החומה, לפתע שנתה כיוון והחלה לשרוף ברומאים, אך לבסוף כילתה את כל החומה. אלעזר בן יאיר הבין כי הרומאים עומדים לנצח ולא היה מוכן להלקח עם אנשיו בשבי. הוא כינס את המגינים של העיר כנראה בביה"כ, ונשא לפניהם שני נאומים. לאחר הנאום השני, שלחו הקנאים יד בנפשם, בשנת 73 חוץ משתי נשים ו- 5 ילדים שהסתתרו בצינורות המים והם שספרו לרומאים על שהתרחש. במותם נשארו הקנאים נאמנים לרעיון החרות וההודאה באדנות הבלעדית של ה'.

עם נפילת מצדה – 73, הגיע לקיצו המרד הגדול. מנאום אלעזר בן יאיר אנו עדים כי הוא היה סבור שזהו סוף דרכו של ע"י כעם וכי ה' חתם את דין היהודים.

בכל זאת לא נשלם המאבק היהודי נגד האמפריה הרומית ולא תמו מאווי החירות והעצמאות של היהודים בא"י. בשנת 132 שוב פרץ מרד בא"י – מרד בר כוכבא שאף עלה בהיקפו ועוצמתו על המרד הראשון. רק עם דיכוי מרד זה תמו הנסיונות להגשים בכח הזרוע את עצמאותו של העם בארץ.

www.agurim.co.il

*המקורות נכתבו על ידי יוסף בן מתיתיהו – יוספוס פלביוס שחי בשנים 100-37. יוסף היה בן למשפחת כהנים מיוחסת. בשנת 64 הוא נשלח מטעם הסנהדרין לרומא, על מנת לבקש את שחרור כמה כוהנים. בביקורו שם הוא התרשם מאד מתרבותה ותפארתה של רומא. עם פרוץ המרד הגדול נגד הרומאים, מונה למפקד הגליל. הצבא הרומי כבש את רוב הגליל וצר על יודפת, שם התבצרו יוסף ואנשיו. כשנוכחו המגינים כי אפסה תקוותם, החליטו להתאבד כדי לא ליפול בשבי. אך יוסף וחברו שנשארו אחרונים, החליטו לא להתאבד והסגירו עצמם. יוסף הצליח לשאת חן בעיני המצביא אספסיאנוס כשניבא שהוא יהפוך לקיסר. יוסף צעד עם הצבאות הרומיים שהמשיכו לכבוש את הארץ, וניסה לשכנע את המורדים להכנע. אחרי חורבן בית המקדש, התיישב ברומא ושם התמסר לכתיבת ההסטוריה היהודית, וספריו "קדמוניות היהודים" ו"מלחמת היהודים ברומאים" מהווים מקור חשוב ביותר ולעתים אף יחיד להבנת התקופה.